

HUG DE GURB, UN VIGATÀ INICIADOR DE LA FAMÍLIA CERVELLÓ (996-1027)

per Albert BENET I CLARÀ

Hug de Cervelló fou fill d'Ansulf de Gurb i de Richeldis i germà de Sendred de Gurb*; féu un bon casament, unint-se amb la pubilla d'Enyec Bonfill de Gelida, Eliarda de Cervelló; aquesta família era descendent d'una branca dels comtes de Barcelona, car segons fonts àrabs el pare d'Enyec era fill d'un oncle del comte Sunyer. Aquesta afirmació ens porta a un germà del comte Guifré¹. Amb aquest enllaç es creà una gran família: Els Cervelló, que uní el patrimoni grandios d'Enyec Bonfill de Gelida i el també important d'Hug.

Hug abans de ser anomenat de Cervelló era citat pel seu origen, fill d'Ansulf o de Richeldis, i alguna vegada, del castell de Montagut, com se'l cita en un judici sobre el seu germà Sendred de Gurb, celebrat el 1.002 a Vic, *Hugo Monteacutense*². Aquest tipus d'anomenament ens fa pensar que el seu sogre era viu. Efectivament, al cap d'un any el document de venda d'uns béns a *Tiano* o *Riato* feta per Bonfill, segurament el seu sogre, ens ho confirma, però ja deuria haver donat a la seva filla el castell de Cervelló, ja que en una de les afrontacions apareix com a pertanyent a Hug de Cervelló³. En aquest any desapareixen les notícies d'Enyec Bonfill i Hug de Cervelló comença una gran activitat en la cort comtal.

Els béns personals

Hi donem aquest nom perquè el nostre estudi sols es centra sobre els béns personals d'Hug, deixant a part el patrimoni de la seva muller que, per les notícies que tenim, acostuma a actuar com a senyora dels seus béns que són els que li deixà

* Els treballs que hem publicat sobre aquests personatges es troben en els números 85(1977) i 87-88(1978). En el darrer es troba la genealogia de tota la família Gurb-Queralt.

1. Aquesta teoria la pensem desenvolupar en un estudi que tenim preparat que ens permet fer arribar la família dels Cervelló a un Sendred vicari actiu a mitjans de segle X, que concorda amb una notícia que s'ha publicat recentment procedent d'un volum de l'historiador àrab Ibn Hayan que es creia perdut, el qual parla d'un Sendred governador de la frontera i fill d'un oncle del comte Sunyer. Creiem que és molt probable que sigui el mateix personatge.

2. A.C.S.U., L.D., f. 234. Publicat íntegrament a *Els castells catalans*, Vol. V, pp. 181-182.

3. A.C.A., C., perg. Ramon Berenguer I n. 66.

el seu pare Enyec Bonfill, la qual cosa fa pensar que en el casament es féu una separació de béns, si bé veurem actuar Hug en llocs depenents de la seva muller, als quals farem referència en el seu moment.

En aquest aspecte tenim la sort que ens ha arribat la donació dels seus béns particulars entre els seus fills, i això ens permet conèixer les propietats més importants que Hug de Cervelló heretà dels seus pares i les que acumulà per compra, apriació o dels germans. Però abans de relacionar els béns estudiarem les notícies que tenim sobre les compres, apriacions i problemes que tingué en les seves propietats.

La primera notícia la trobem el 9 d'octubre del 996, quan el seu germà Sendred, junt amb la seva muller Matresinda, vengueren a Hug els castells de Montagut, Querol i Pinyana, amb els murs, torres i tots els edificis, amb tots els termes i els seus confins, amb cases, corts, amb horts i hortals, amb terres i vinyes, etc. Afronta d'orient amb el terme de Vilademàger o de Pontons, de migdia amb el terme de Celma o *Albanello* (Albà), d'occident amb el riu Gaià o amb la vall que diuen Cabra, i a tramuntana amb el terme de Santa Perpètua o de Miralles i és tot en el comtat de Barcelona⁴. Fins aquí arriba el document que va transcriure Morera, no esmentant el preu ni els drets de Sendred, però aquests ens han arribat en una notícia que dona el pare Ribera que ens diu que ho tenia per compra⁵.

Amb aquesta compra Hug ampliava el seu patrimoni d'una manera molt important i donava peu per una intervenció més profunda en aquests llocs com seran les compres que tot seguit veurem.

Així, el 25 de maig de 999 *Iuvanna* femella vengué a Hug la meitat d'una torre, amb el seu alou, compost de cases, horts, terres, vinyes, hortals, fonts, prats i recs —amb el cap dels recs—, que tenia dels seus pares, situat en el comtat de Barcelona, en el terme del castell de Montagut, a Valldosera, pel preu de 100 sous *in rem valente*⁶.

Hug seguí comprant en aquest indret, així el 18 d'agost del mateix any, el 999, la mateixa *Iuvanna* amb Pere, prevere, suposem germans, vengueren a Hug la seva torre amb la terra que hi ha, els horts, hortals, aigües, fonts i la vinya que hi ha prop i les cases properes, que tenen pels seus pares, situat tot en el comtat de Barcelona, en el terme de Montagut, a Valldosera, pel preu de 200 sous *in re valentem*⁷.

Les compres finiren el 29 de juliol de 1007, quan Sendred i la seva muller Sener vengueren a Hug la torre amb el terra, el sòl i el sostre, cases i cort amb les parets, terres i vinyes, horts i hortals, amb el seu cap d'aigües, i arbres de tot gènere, que tenen Sendred pels seus pares, Sener per la seva dècima, i situat en el comtat de Barcelona, en el terme del castell de Montagut, a Valldosera, pel preu de 100 sous *grossos*⁸.

4. MORERA, E.: *Tarragona cristiana*, t. I, ap. 4. Publica parcialment el document sense esmentar el preu. Fins ara no hem pogut localitzar d'on el tragué. Cita un Cartulari de Santes Creus, n. 11, doc. P, fol. 80.

5. RIBERA, M.: *Genealogia*, p. 67. Cita el document com de l'Arxiu de Santes Creus, calaix 33, sac 2, n. 87. Actualment extraviat o perdut.

6. UDINA, F.: *El «Llibre Blanch» de Santes Creus*, doc. 4, pp. 4-5.

7. UDINA, F.: *Ibidem*, doc. 5, pp. 5-6.

8. UDINA, F.: *Ibidem*, doc. 6, pp. 6-7.

Aquestes tres vendes tenen l'origen en una donació que el 16 de juny de 992 feren un matrimoni anomenat, l'home, Bellarone, la dona, Levegodo, que donaren en conjunt el seu alou entre els seus fills Seniofred, Sendred, Daula i Pere; l'alou estava compost de terres amb la seva torre, i quatre mujades de vinya, situat en el comtat de Barcelona, en el terme del castell de Montagut, a Valldosera, la donació es fa amb la condició que mentre visquin els donants ho retindran i posseiran, o sigui, que ho donen *post obitum*⁹.

Entre el 992 i el 999, degué morir el matrimoni, i els fills segur que es repartiren l'alou patern. Però també hi degué haver alguna variació, car no apareixen en les vendes ni Seniofred, ni Daula, i en canvi apareix dues vegades una *Iuvanna* no esmentada en la repartició, i que suposem que era germana de Pere, sols pot ser que en el moment de la repartició no hi fos comptada i després, en el repartiment *post mortem*, els germans la incloguessin en la repartició. Per altra part els béns venuts en tres cops, encara que les quatre afrontacions no es corresponguin exactament, corresponen a la mateixa torre car totes quatre vegades s'esmenta que la torre té a orient el torrent, les restants afrontacions a cops són iguals i altres no; igualment passa amb la vinya, sempre té a orient la via, i les altres afrontacions coincideixen o no, però tot ens permet afirmar que Hug comprà la torre amb les terres i les quatre mujades de vinya que el matrimoni havia donat als seus fills.

Molt a prop dels castells de Montagut, Querol i Pinyana, Hug tenia un altre castell, el de Celmella, del qual en coneixem molt bé la història en part esmentada en parlar del seu pare, Ansulf de Gurb, però ara ho farem extensament.

L'1 de febrer de 1011 es féu una reunió en el castell de Santa Perpètua per decidir sobre la propietat del castell de Celmella, que reclamaven el bisbe Borrell de Vic i Sala, el seu oncle, a Hug, fill d'Ansulf; el judici es féu davant de molts barons que no es citen, però diversos signen; el tribunal era presidit per Gaufred, levita i jutge: «El bisbe Borrell i Sala proclamaren i afirmaren que el castell de Celmella amb tot el del seu voltant fins al pla, el terme i les aprisions, eren del castell de Santa Perpètua. Contra això Hug respongué així: De cap manera això és així com afirmeu, sinó que el meu pare difunt, Ansulf, això primer ho aprisionà, i després el meu germà Amat, difunt, en el lloc dit *Atonel*, pujà a construir (una torre?) i ja llarg temps allí romangué, fins que assetjat allí pels pagans i agafat, acabà la vida amb el cap tallat, i després, doncs, jo el succeí, i fa més de trenta anys tinc possessió del lloc amb el ja dit puig de Celmella pel nostre propi alou. Oint aquesta narració, el ja dit jutge, interrogà el bisbe i Sala, si podien provar per senyals antics i termes i per inspectors que aquest indret, per aprisió o per termes del castell de Santa Perpètua, els pertanyia, la qual cosa de cap manera no pogueren fer, però l'esmentat Hug, ordenat pel jutge, presentà allí testimonis legals que testificaren i juraren sobre l'altar de Santa Susana, l'església que és prop del dit castell de Santa Perpètua. Juraren que per trenta anys tenia el dit Hug i la seva descendència el ja dit castell de Celmella per la seva propietat i possessió en alou.»

Després segueixen en el document parlant els reclamants: «Jo, el bisbe Borrell, i Sala, rebem aquests testimonis, els noms dels quals són *Guysando* i *Mascaronus*, i per això d'aquesta manera evacuem perquè, per aquest motiu, a tu, Hug, ni a la teva posteritat, nosaltres o els nostres successors per més temps no reclamem, sinó ferm

9. UDINA, F.: *Ibidem*. doc. 3, pp. 3-4.

i tranquil ho posseeixis i tinguis tu i la teva posteritat». Segueix la delimitació dels termes, però en el document que publica Morera sols s'esmenta l'afrontació d'orient, la roca que diuen Borreja i les Guardioles. Segueix la datació i les signatures, figurant la de Sala, però no la del bisbe Borrell, la de Gaufred, levita i jutge, que confirma la carta i els testimonis, entremig en podem veure uns de molt interessants: Sendred de *Castrocel*, vicari; Guillem, vicari del castell de Pinyana; Longobard de *Ceumela*; Bernard, vicari del castell de Montagut; Seudredi, vicari d'*Alila*; Bonfill, levita, i Ermemir, vicari de *ipso Embuto*¹⁰. Com veurem més endavant, tots menys el darrer, que no hem pogut identificar, són vicaris d'Hug de Cervelló.

Aquest judici ens permet aclarir molts aspectes d'aquest sector, coneixem que el bisbe Borrell i el seu nebot Sala havien aprisionat, o tenien per algun altre conducte, el castell de Santa Perpètua i dintre d'aquest castell anaven aprisionant terres pel costat de ponent com el castell de Montclar¹¹, del qual parlarem quan estudiem el nebot del nostre personatge, Bernat Sendred de Gurb. Tot sembla que el castell de Santa Perpètua tenia uns límits indefinits o oberts pel costat ponentí que els portava a reclamar tot el que hi havia per aquest sector, i pel sector de Celmella es topaven amb les aprisions fetes per diversos membres dels Gurb-Queralt, Ansulf i els seus fills Amat i Hug; el primer aprisionà terres, després el seu fill Amat construí una fortificació en el puig *Atonel* o *Atoner*, que seria el nom del lloc on es construí la fortificació, i Celmella, el nom del terme del castell; en aquesta situació tingué lloc la incursió d'al-Mansur, del 985, que ens porta als 30 anys escassos que esmenta Hug; Amat fou assetjat i mort pels sarraïns, i aleshores el succeí el seu germà Hug, que el tenia en el moment de la reclamació del bisbe Borrell i de Sala, els quals no poden aportar cap prova que els permeti justificar les seves reclamacions; Hug, en canvi, presenta dos testimonis que no hem pogut identificar, i que confirmen sota jurament que Hug posseïa el castell en alou feia més de trenta anys. Aquesta afirmació ja permet al jutge solucionar el cas i declarar-lo favorable a Hug i els reclamants han de reconèixer la propietat i prometre no reclamar-la més.

Pocs castells tenen una història tan clara dels seus orígens: primerament hi ha unes aprisions de terres, segueix la construcció d'una fortificació després, un setge, una destrucció i la mort del defensor —potser l'únic del qual tenim constància documental— després, una reconstrucció, un plet sobre la seva propietat i la incorporació al patrimoni de la família Cervelló on romangué molt temps, si bé avui el seu terme es troba pràcticament despoblat.

Sobre un aspecte que ja hem aludit en parlar d'Ansulf de Gurb, aquest document ens permet aclarir un problema que molts cops fa trontollar moltes afirmacions. La qüestió es centra en el problema dels vicaris. Si fem la pregunta: Un vicari tenia en feu un castell comtal? La resposta sembla que ha de ser afirmativa. Però si la fem més concreta: Tots els vicaris tenien castells en feu dels comtes? Aleshores la resposta ja no pot ser del tot afirmativa, ja que no tots els vicaris eren comtals. Aquest és el cas que veiem en el document del judici que tractem. Tenim citats diversos vicaris: el de Pinyana, el de Montagut, el de Celmella (encara que no porti

10. MORERA, E.: *Tarragona cristiana*, t. I, ap. 5. Aquest document tampoc no és transcrit totalment, però sols hi manquen les afrontacions. Cita un altre Cartulari de Santes Creus n. 10, doc. 78, fol. 345.

11. MIQUEL, F.: *Liber Feudorum Maior*, t. I, doc. 273, p. 297.

el càrrec), el de Lilla, el de Querol, que creiem que és el citat com de *Castrocel*, ja que tenim notícia que el 1019 existia un *Sindaredus de castro Querolo*¹² i sempre trobem els tres castells junts i s'oposen que els vicaris també poden anar plegats, a més, aquest nom no correspon a cap castell conegut.

Aquests cinc castells sabem amb seguretat que pertanyien a Hug de Cervelló, sols el vicari d'aquest misteriós lloc de *ipso Embuto*, que no hi ha forma d'identificar-lo, i suposem que deu haver-hi algun error gros en el trasllat o en la transcripció.

Aleshores surt un altre problema: Aquests vicaris eren solament pels castells que es tenien en alou? Sembla que no, deixant per segur que un propietari d'un castell en alou podia nomenar un vicari per administrar-lo. Sembla que un vicari comtal podia nomenar sub-vicaris per regir en nom seu els castells que havia rebut del comte, o bé que havia adquirit però que estaven sota la propietat superior del comte. Aquesta era la situació dels castells de Montagut, Querol i Pinyana, i la transmissió de Sendred a Hug de Cervelló sols era la possessió en feu, car la comtessa Ermesenda, l'octubre de 1023, els empenyorà al seu fill Berenguer¹³ i, l'octubre de 1062, un Cervelló féu un conveni a Ramon Berenguer I i a la seva muller Almodis sobre els dits castells¹⁴. Així tant poden haver-hi sub-vicaris en els castells subjectes a l'autoritat comtal com en els aprisionats particularment o tinguts en alou, o per algun altre motiu que fugi del poder superior comtal. D'aquesta manera el fet d'existir un vicari en un castell no vol dir que no hi hagi un propietari que no sigui el comte, ja que pot haver-hi un altre personatge entre el vicari i el comte.

Dintre de la família Gurb-Queralt podem trobar diversos exemples que feien trontollar algunes afirmacions. El 1015 i el 1023 apareixen notícies de l'existència d'un personatge anomenat Llobató del castell de Queralt¹⁵. Qui és? Normalment seria el vicari del castell, però el castell era dels Gurb-Queralt. Aleshores es podia etiquetar com el castlà, però aquest càrrec no sembla que aparegui a Catalunya fins a mitjans del segle XI¹⁶, així que sols resta la possibilitat que sigui el vicari del castell de Queralt, però posat pels Gurb-Queralt, o sigui, un sub-vicari o també se'n podria dir un vicari senyorial, oposant-lo al comtal. En el mateix cas es pot incloure un Bonfill del castell de Sallent que apareix el 1033 fent de marmessor del levita Guillem de Mediona,¹⁷ i en aquest moment el senyor i vicari de Sallent era Bernat Sendred de Gurb. En el problemàtic castell de Vilademàger també ens trobem amb un vicari, aquest cop suposem que comtal, però el comte l'havia donat a Sendred de Gurb i no sabem perquè no el podia donar al seu fill Bernat Sendred i hagué de fer un

12. A.C.A., C., perg. Ramon Berenguer I n. 24.

13. MIQUEL, F.: *Liber Feudorum Maior*, t. I, doc. 223, pp. 232-233.

14. MIQUEL, F.: *Ibidem*, t. I, doc. 288 pp. 312-313.

15. A.C.B., Diver. C (b), caps 1, doc. 38. Un altre esment de Llobetó de Queralt es troba en l'acta de consagració de l'església de Sant Cugat del Rec de Barcelona de 1023, publicada per MAS, J.: *Notícies Històriques*, XIII, ap. XVI, p. 241.

16. CARRERAS CANDI, F.: *La institució del «castlà» en Catalunya*, B.R.A.B.L. de Barcelona, pp. 4-23. Sols cita el mot «caslania» en un precepte carolingi de 922, però el primer castlà que cita és de 1066.

17. A.C.V., C9, Ep. II, n. 35. ABADAL, *Dels visigots als catalans*, II, pp. 239, en estudi corresponent a l'abat Oliba, tradueix el document. També apareix en una afrontació d'una compra que féu Bernat Sendred al Pla de Bages. (*Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa*, perg. n. 6).

empenyorament, el 1022, mentre no li donava el castell. Mentrestant tenim notícies que entre el 1021 i el 1036 existia un personatge titulat Miró de Vilademàger, i més concret vicari del castell de Vilademàger¹⁸. Molt més tard, el 1084, es cita un fill seu, suposem, anomenat Pere Miró, vicari de Vilademàger¹⁹ i durant aquest temps els Gurb-Queralt haiven posseït el castell esmentat en feu dels comtes barcelonins, com veurem en parlar de Bernat Sendred. Aquí és molt més complicat donar el nom de sub-vicari a Miró de Vilademàger, ja que tot fa creure que no era posat pels Gurb-Queralt ja que el 1021 no disposaven d'aquest castell, i els comtes, per complir el compromís que havien adquirit, donaren a Bernat Sendred part de la seva propietat, situant-lo entre ells i el vicari que hi havien posat.

Així veiem que no es poden donar normes universals, però sí que és necessari tenir present que el fet d'esmentar-se un vicari d'un castell no eximeix que no pugui tenir un senyor superior que no sigui el comte i a vegades hi ha un intermediari entre el vicari i el comte. També creiem que cal remarcar que aquest càrrec no desaparegué amb l'aparició dels castllans i els batlles, car hem trobat en el reculat any 1160 una notícia que esmenta l'existència d'una *vicaria* del castell de Sallent²⁰. Els mateixos Gurb-Queralt en moments molt avançats són anomenats per altres com a vicaris, d'aquesta forma és anomenat Bernat Guillem de Queralt el 1090²¹. Tot fa pensar que el càrrec anà subsistent, potser d'una forma migrada, fins que desaparegué i aparegueren els veguers reials.

Un altre castell que sabem que fou adquirit per Hug és el de La Roqueta, la setena part del qual tenim notícia que el 1015 Eliardis, filla d'Isarn difunt, vengué a Hug, fill d'Ansulf²². Aquest Isarn era fill del vicari Sala, fundador del monestir de Sant Benet de Bages, i aquest castell que en aquest moment venia la seva filla havia estat aprisionat pel seu pare, i el 960 féu que el comte Borrell el donés al seu fill Isarn²³. El que ens falta saber és a qui comprà la resta del castell, ja que al cap de poc temps veiem com Hug el transmet als seus fills tot sencer, i d'aquesta manera el tingueren els Cervelló.

És possible que fes referència al castell de La Roqueta un document que cita el pare Ribera i que, com l'anterior, no hem trobat, però que consta com existent en el mateix arxiu de Santes Creus, en el mateix calaix i sac, per tant seria referent a la mateixa propietat, tal com acostumava a organitzar-se tot arxiu monacal. El document citat sols ens informa que uns dies més tard de la compra d'Hug de la setena part del castell de La Roqueta, concretament el 13 d'agost de 1015, es féu un instrument de concòrdia entre *Sendredus magnus Gurbitensis, cum fratre suo Ugone*

18. A.C.A. Monacals, Sant Llorenç de Munt, perg. 82 bis (1021). MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 488 i 489 (1036).

19. PASQUAL, J.: *Monumenta*, III, p. 39.

20. BENET, A.: *Sallent, dels orígens al segle XIII*, p. 50.

21. A.C.V., C.6, n. 2.204.

22. RIBERA, M.: *Genealogia*, p. 58. La notícia és molt breu, sols l'esmentat, no s'ha pogut trobar el document que cita com a pertanyent a l'Arxiu de Santes Creus, calaix 34, sac únic, n. 3.

23. FONT I RIUS, J. M.^a: *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I, doc. 6, pp. 10-11.

*Cervilionensi*²⁴. La manca de més informació no ens permet d'anar més lluny que creure que feia referència al castell de La Roqueta, per la proximitat de dates, i pel fet esmentat de ser guardat en el mateix calaix i sac, el corresponent a la propietat de La Roqueta del monestir de Santes Creus, al qual també pertany la donació de béns als seus fills per part d'Hug de Cervelló²⁵.

Les altres propietats que veiem que adquireix Hug van adreçades a incrementar el patrimoni de la seva muller Eliarda, filla d'Enyec Bonfill de Gelida, amb la qual ja devia estar casat abans de l'any 1000, car el 1018 reparteix els seus béns entre els seus quatre fills, que devien ser tots grans, tenint en compte que no es tracta de cap testament, i així hem de considerar que s'havien casat abans del traspàs de segle. També ho confirma la primera de les notícies que tenim.

El 10 de gener de l'any 1000 el comte Ramon Borrell i la seva muller, la comtessa Ermessenda, vengueren a Hug, fill de Richildis, un alou que el comte tenia pels seus pares i la comtessa per la seva dècima, situat en el castell de Cervelló del comtat de Barcelona, compost de cases, casals, corts, cortals, horts, hortals, i 15 parellades de terra i 35 mujades de vinya, amb cult i erm, prats, pastures, boscos, garrigues, aigües, *aquarum*, viaductes i recs, pel preu de trenta unces d'or *jafarino*²⁶.

Aquesta compra venia a completar, si bé no en la totalitat, la propietat dels Cervelló en aquest castell, car aquestes 15 parellades de terra i les 35 mujades de vinya que ara es venen havien estat reservades en el moment de la venda del castell de Cervelló pels comtes Ramon Borrell i Ermengol al seu sogre Enyec Bonfill el 992²⁷. La reserva anava acompanyada d'uns horts que ara no s'esmenten en la venda, i sembla ser que són els horts anomenats comtals i que donaran el naixement del poble de Sant Vicenç dels Horts, que potser no era l'única propietat comtal dintre del terme del castell de Cervelló. Així els Cervelló gaudien del castell de Cervelló en alou amb unes importants terres alodials, si bé també n'hi hagueren moltes de particulars i de monestirs, però la immensitat del terme fa possible la coexistència d'extensos dominis.

Una altra incorporació, si bé provisional i sols de caràcter vitalici segons el document, però no podem saber si es convertí en perpètua, la veiem en l'establiment que el 3 de març de 1009 féu el bisbe de Barcelona, Aeci, amb la congregació de canonges de la Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona a Hug, fill d'Ansulf difunt, *per mentre visqués*. Els béns eren un alou anomenat Castellet, situat en la Marca del comtat de Barcelona, en el terme dels castells de Gelida i Masquefa, amb els seus termes i pertinences; i dos camps a Hortons (St. Llorenç d'Hortons), entre Gelida i Masquefa²⁸.

Aquests béns degueren ser encomanats a Hug pel fet de posseir el castell de Gelida i el de Masquefa, si bé aquest vinculat a Sant Cugat, ja que Enyec Bonfill el

24. RIBERA, M.: *Genealogia*, p. 60. El document diu que consta en l'Arxiu de Santes Creus, calaix 34, sac únic, n. 2.

25. RIBERA, M.: *Genealogia*, pp. 58-59.

Si bé aquest document s'ha conservat i ha estat publicat per: UDINA, F.: *El «Llibre Blanch»*, doc. 7, pp. 7-8.

26. A.C.A., C., perg. Ramon Borrell, n. 43.

27. UDINA, F.: *El Archivo Condal*, doc. 232, pp. 421-422.

28. MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 280, pp. 119-120.

permutà pel de Gelida, però no sembla que variés en l'aspecte de la custòdia del castell; així, els posseïdors d'aquests castells tenien més possibilitats d'explotar-los bé que no la seu barcelonina, encara que no sabem què passà després de la mort d'Hug de Cervelló, si retornaren a la canònica o continuaren en possessió dels seus descendents.

Tant una com l'altra, aquestes dues adquisicions ens marquen la tendència a enfortir i ampliar els béns territorials en els termes que dominaven, com hem vist amb Ansulf de Gurb i el seu fill Sendred. Els vicaris cada cop tenen més béns patrimonials en els castells que regeixen i els comtes cada cop menys.

Ja sols ens manca, per completar la relació de les possessions d'Hug de Cervelló, parlar del document de cessió dels seus béns als seus fills Bonfill, Alemany, Gerbert i Humbert, feta el 3 de març de 1018.

Bonfill rebé:

a) *La torre de Ventaiols*. Estava situada en el terme del castell d'Olèrdola, junt amb l'alou que li pertanyia, terres i vinyes, prats, pastures, cases i corts, i tots els edificis, arbres, fusta i pedres, aigües i fonts, cult i erm i tot el que es pugui anomenar²⁹.

b) *El castell de Celmella*. Amb les terres, vinyes, cult i erm, i tot el que es pugui dir, posseir i fruit, que tenia en els termes del castell de Celmella.

c) *La meitat de l'alou que diuen Casserres*. Amb terres i vinyes, cult, erm i tot el que es pugui dir, posseir i fruit, que tenia en els termes de la seva possessió de *Castriserres*³⁰.

d) *La seva heretat o part del castell de Lilla o L'illa*. Amb tot el que es pugui dir, posseir i fruit que té en el terme del castell de Alila.

e) *Els béns dels castells de Montagut, Querol i Pinyana*. Amb els alous, terres i

29. Aquesta torre de Ventaiols degué passar de Bonfill, mort sense successió, al seu germà Humbert que fou bisbe de Barcelona, el qual en el seu testament de 1085 cedia al seu nebot Guerau la torre de Ventaiols que en diuen Ferran. Actualment es coneix per aquest nom un petit nucli de poblament del municipi d'Olèrdola. Per a més informació d'aquest indret es pot consultar l'article que parla breument d'aquest castell a *Els Castells Catalans*, Vol. III, pp. 670-671.

30. Aquest alou de *Castriserres* sembla que s'ha de situar a Vila-rodona a l'Alt Camp, on en el 1009 el comte Ramon Borrell i la seva muller Ermessenda vengueren a Guillem, fill de Galí difunt, vicari de Sant Martí, un alou anomenat *castro Serras* situat en el terme de *Terrachona*, afrontant al nord amb l'estrada de Sant Pere que va a Cabra, a orient amb la serra que és sobre Vilardida i per la serra que va per sobre Santa Creu (sembla ser Santes Creus) i ve fins a l'estrada que de Celma va a (el riu) Gaià, a migdia amb la *vila Judaica*, (Bràfim) i la *vila Nudillas* (Nulles) a ponent amb el reguer de *Vallis* (Valls). (MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 290). Aquestes afrontacions ens col·loquen l'alou de *Castro Serras* entorn a Vila-rodona, però tot fa pensar que aquest sector es despoblà a la primera meitat del segle XI i se'n perdé el nom. Creiem que no pot ser una quadra que surt anomenada en un document de 1066 i en un de semblant de 1069 on s'esmenta una afrontació corresponent a la quadra de Puigperdiguers, amb el nom de quadra de Sant Pere que es diu *Catseras* (FONT RIUS, J. M.^a: *Carta de franquicias*, I, doc. 29, i UDINA, F.: *El «Llibre Blanch»*, doc. 15). Aquesta quadra sembla que correspon a una possessió del monestir de Sant Pere de Casserres de la Plana de Vic, que tenia possessions en els castells de Creiell, de Roda i de Berà (*Els Castells Catalans*, IV, pp. 30-33) i podria correspondre a la parròquia de Torredembarra, dedicada a Sant Pere.

vinyes, tot el que es pugui dir o posseir que eren del seu dret, en tots els termes dels castells de Montagut, Querol i Pinyana.

Alemaný rebé:

a) *El castell de La Roqueta*. Amb terres i vinyes, tot el que es pugui dir o posseir, que tenia en tots els termes del castell de La Roqueta, també tot el que allí té.

b) *El castell d'Aguiló*. Amb terres i vinyes, tot el que es pugui dir o posseir, que tenia o tindrà en tots els termes del castell d'Aguiló.

c) *La meitat del castell de Santa Coloma*. Amb terres i vinyes, tot el que es pugui dir o posseir, que tenia o tindrà en tots els termes del castell de Santa Coloma.

d) *Tots els aous i tots els edificis del castell de Miralles*. I tot el que té o són o sigui del seu dret en tots els termes del castell de Miralles.

Gerbert i Humbert reberen:

a) Tots els aous o possessions immobles, tots els béns que té o són del seu dret en el comtat de Barcelona, en el d'Osona i en el de Girona o en altres llocs, ho dona tot íntegrament i sense disminució, amb totes les pertinences o els drets que pertanyen a aquells béns que els dona³¹.

En aquesta donació trobem a faltar els castells de Montagut, Querol i Pinyana, que hem vist que Hug havia comprat al seu germà Sendred de Gurb. Pot ser que en el trasllat hi hagués l'error de posar aous on havia de dir castells.

Amb aquest regitzell de castells i aous, tots del seu patrimoni i cap de la seva muller, hem de considerar que Hug no fou un pubill pobre que féu fortuna casant-se amb una pubilla rica sinó al contrari, que unint el seu important lot de castells i propietats territorials a les de la seva muller formà un conjunt difícil de superar per cap de les famílies senyorials de principis del segle XI.

L'origen dels béns que hem vist que donava als seus fills, encara que difícil, creiem poder-lo destriar, almenys en gran part.

Per compra, hem vist que tenia els castells de Montagut, Querol, i Pinyana, així com el de La Roqueta, del qual sols coneixem la compra d'una setena part, però creiem que d'una manera o altra degué adquirir les altres restants.

Del seu germà Amat, sabem que rebé o bé continuà en la possessió del castell de Celmella.

Els problemes vénen en la resta de les propietats. És possible que de les propietats que en té una part o una meitat, com l'alou de *Castrisres*, del castell de Santa Coloma, o el castell de Lilla; aquest fet de tenir aquests béns o castells compartits i en posicions avançades —tot està situat a la Marca, de Barcelona o de Manresa— ens fa pensar que els tingués junt amb el seu germà Sendred, per haver-les rebudes en indivís del seu pare Ansulf. Aquesta hipòtesi és de difícil comprovació pel que fa a l'alou de Casseres i el castell de Lilla, ja que aquests llocs es despoblaren al llarg de la primera meitat del segle XI i no apareixen més en les mans dels Cervelló o dels Queralt, del primer fins i tot en desapareix el nom. Encara que difícilment, podem

31. UDINA, F.: *El «Llibre Blanch»*, doc. 7, pp. 7-8.

seguir millor el camí del castell de Santa Coloma, el qual, si bé se'ns fon en tot el segle XI, a primers del XII trobem en mans d'un Queralt, Berenguer Guillem, posseint-lo en la seva totalitat³². Aquest fet ens fa pensar que el castell de Santa Coloma fou posseït per Hug i Sendred en indivís i continuaren els Cervelló i els Gurb-Queralt, fins que un membre d'aquesta última família adquirí la part corresponent als Cervelló.

Els drets del castell d'Aguiló són més difícils de destriar, ja que tant pot ser que li vinguessin del seu pare com que des de Santa Coloma aprisionés aquest castell tan proper.

Els béns que diu posseir en el castell de Miralles creiem que els degué comprar després de la mort del seu sogre, Enyec Bonfill, que era el qui posseïa aquest castell en feu del bisbe de Vic, que l'havia rebut en dues donacions dels comtes Borrell i Ramon Borrell³³. Després el seu sogre seguí posseint el castell pel bisbe com el tenia pel comte i Hug, quan el succeí, degué ampliar les propietats comprant béns particulars, que són els que en aquest moment dona al seu fill, no podent-ho fer amb el castell ja que li ve de la seva muller.

Ja sols ens resten els alous i les possessions immobles repartides entre els comtats de Barcelona, Osona i Girona. Sembla que la major part d'aquests béns devien ser els patrimonials del seu pare Ansulf, que els repartí entre Sendred i Hug. Aquest rebé els béns del comtat de Girona mentre que el seu germà sols rebia béns en els de Barcelona i Osona-Manresa. També repetim que el fet de tenir concentrats els béns patrimonials en els tres comtats barcelonins, Barcelona-Vallès, Marca del Penedès, Osona-Manresa, Marca de Manresa i Girona, ens fa dubtar molt de la teoria tradicional d'una repoblació del comtat d'Osona-Manresa amb gent de la muntanya pirinenca, hipòtesi que no es veu confirmada per cap base de cap mena, ni documental, ni toponímica, ni onomàstica. Aquesta teoria cal revisar-la i buscar algunes bases que la sostinguin o no llençar-la alegrement, tot dient que la muntanya està plena de gent i el pla està buit; si aquesta afirmació és vàlida per a l'edat moderna no vol dir que ho hagi de ser per a l'Alta Edat Mitjana. De moment nosaltres creiem que la família Gurb-Queralt no provenia de la muntanya, i que és una de les famílies més importants en la repoblació del comtat d'Osona-Manresa. També tenim indicis sobre altres famílies que donen una procedència gironina. Caldrà parlar-ne molt més.

Una de les darreres actuacions d'Hug de Cervelló la trobem molt més tard de la data del repartiment dels béns entre els seus fills, el 1018, ja que no morí tot seguit. La notícia la trobem en un plet que tingué junt amb el seu nebot Bernat Sendred de Gurb sobre els límits del terme del castell de La Roqueta, que termenejava amb el de Tous, propietat dels bisbes vigatans. Aquest conflicte es solucionà en un judici amb presència de la comtessa Ermessenda. El problema està a saber quan es celebrà aquest judici, car la notícia ens ve en un judici posterior, datat el 23 d'agost de 1030,

32. A.C.A., D.F.Q., lligall 25, especulum 1.º n. 12. Es tracta d'una donació *propter nupcias* de Berenguer Guillem que creiem que ha de ser un Queralt, car Guillem Bernat de Queralt tingué un fill amb aquest nom, i després el seu fill Pere, s'anomenà Pere de Queralt que tindrà el castell de Santa Coloma, en alou, i el de Queralt en feu de la branca principal dels Gurb-Queralt. En parlarem extensament en tractar aquests personatges.

33. *Els Castells Catalans*, V, p. 424.

però segons com s'entengui una frase que diu després del primer judici en què quedaren aclarits els límits: *defuncto namque prelibato Hugone de cursis vel per actis septem curriculis*, després Bernat Sendred adquirí drets en el castell de La Roqueta i reiterà la querella³⁴. Tot gira en l'espai de temps que atribuïm al *septem curriculis*. Abadal diu que set mesos després del judici Bernat adquirí els nous drets³⁵. El problema, aleshores, el trobem en l'espai de temps entre aquesta data i el nou plet. No pot ser la d'uns set mesos, ja que ens portaria a principis de 1030 o finals de 1029, fet a què s'oposa la notícia que tenim que en una transacció de terres feta el 8 de gener de 1027 una terra afrontava amb una de Bonfill Hug³⁶ i una altra notícia, del 2 de novembre del mateix any, segons la qual el dit Bonfill Hug rebé l'empenyorament que li féu el comte Berenguer Ramon I d'un alou en el castell de Cervelló per 2.000 sous d'argent d'Espanya *kasmino bono optimo*³⁷.

Aquestes dades ens fan pensar que Hug ja seria mort, ja que no creiem que deixés actuar un fill en el castell de Cervelló. Però tampoc no ens queda el recurs de comptar els *septem curriculis* com a set anys, ja que ens porta a l'any 1023 i ens topem amb l'obstacle d'existir un document datat el 16 de juny de 1025 en el qual apareix en un judici, entre el vescomte de Rosselló i l'abat de Sant Cugat del Vallès, en el qual Hug de Cervelló actua com a fiador del monestir³⁸.

L'única solució perquè es pugui conjuminar aquesta dada amb la data del 1023 és que aquest Hug de Cervelló fos el seu fill Alemany Hug, però no creiem que li donessin el mateix nom del seu pare, ja que aquest sistema onomàstic no apareixerà fins a principis de segle XII i en aquest moment els fills fan servir el nom del pare com a genitiu del propi nom, així veiem anomenar-lo *Alaman Hugoni*³⁹.

L'única hipòtesi que no té cap objecció és que Hug de Cervelló morí entre el 1025 i el 1027 i set mesos després Bernat Sendred comprà els nous drets a Humbert, fill d'Hug, i després d'un temps, el 1030, s'endegà de nou la disputa sobre els termes d'ambdós castells, La Roqueta i Tous. També podria ser que l'adquisició del nous drets no la fes fins els set mesos abans del judici, però Hug hagués mort entre els anys 1025 i el 1027, que és fins on pot arribar la nostra afirmació.

La vida pública

Potser d'una forma molt més intensa que el seu germà Sendred de Gurb, Hug de Cervelló portà una vida pública molt activa. El fet de ser l'hereu o continuador d'una dinastia que tenia llaços de consanguinitat amb la família comtal de Barcelona, era un escreix per ocupar un lloc predominant en la cort comtal, tal com tenia el seu sogre Enyec Bonfill. Encara que no en tenim tantes notícies com d'aquest, no dubtem que tingué un lloc preponderant entre els pròcers de la cort comtal.

34. A.C.V., C.9, Ep. II, n. 32. També en parlarem en tractar al seu nebot Bernat Sendred.

35. D'ABADAL, R.: *Dels visigots als catalans*, II, p. 241.

36. MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 432.

37. A.C.A., C., perg. Berenguer Ramon I, n. 60.

38. RIUS, José: *Cartulario de «Sant Cugat»*, doc. 496, pp. 146-147.

39. MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 566, 650, 666.

RIUS, J.: *Cartulario de «Sant Cugat»*, doc. 524, 573, 597.

Aquesta actuació sols es pot copsar per l'aparició de la seva signatura en els documents comtals, en els quals comença a aparèixer a partir de 1006 i s'acaba el 1025⁴⁰. Participa en un total de nou judicis, als quals se n'han d'afegir un parell de celebrats a Vic el 1002, en un dels quals és anomenat Hug de Montagut, ja que no devia haver rebut el nom de Cervelló perquè vivia encara el seu sogre; en l'altre no se l'esmenta, però creiem que hi assistí ja que eren celebrats un rera l'altre, si no el mateix dia⁴¹. Malgrat el nombre de judicis que hem trobat creiem que no és exhaustiu i que segurament participà en molts més.

També veiem que és nomenat marmessor de gent important, com del testament del levita Guillem, el testament del qual es redactà l'1 de desembre de 1018 i es publicà el 25 d'abril de 1019⁴².

Fins aquí arriben les notícies que hem pogut trobar sobre aquest personatge que portà sang nova a la família Cervelló i que fou el primer a portar aquest cognom. La seva personalitat se'ns ha plasmat amb molts aspectes. El més dèbil és el de repoblador. Sols sabem de la seva actuació a Celmeia, però s'intueix que en els castells fronterers com els de Lilla, Santa Coloma i Aguiló i l'alou de Casserres, encara que fossin rebuts per herència o comprats com els de Montagut, Querol i Pinyana o el de La Roqueta, hagué de portar-hi a terme una intensa tasca repobladora, així com defensora, si bé alguna posició com Casserres o Lilla la degué perdre ell o els seus fills. Molt més clara se'ns presenta la seva imatge d'home públic, com a continuador d'una gran família, la d'Enyec Bonfill i la del seu pare, Ansulf de Gurb, també de gran prestigi, així, fou un dels homes més importants del seu temps, tant en prestigi com en béns patrimonials. Aquest aspecte es veurà molt més quant tinguem la relació dels béns del seu sogre, que sabem que tenia un important patrimoni junt amb una sèrie de castells dels comtes de Barcelona.

40. PASQUAL, J.: *Monumenta*, III, p. 16 (1021)

MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 253 (1006), 364 (1016), 389 (1019).

RIUS, J.: *Cartulario de «Sant Cugat»*, doc. 437-438 (1011), 452 (1013), 464 (1017), 470 (1018), 496 (1025).

41. El primer document ha estat publicat a *Els castells catalans*, V, pp. 181-182, i correspon al judici entre el bisbe Sala de La Seu d'Urgell i el seu germà Sendred de Gurb. L'altre copiat a PASQUAL, J.: III, pp. 111-112, no apareix el seu nom però sembla ser que no es copiaren tots, com ho deixa entreveure un etc. i uns punts suspensius. Aquest document fou publicat per VILLANUEVA: *Viaje*, VI, ap. XX.

42. D'aquest testament n'hi ha diferents còpies, no iguals, a MAS, J.: *Notes Històriques*, IX, doc. 381, 383. A RIUS, J.: *Cartulario de «Sant Cugat»*, doc. 472. A l'A.C.A., C., perg. Berenguer Ramon I, n. 24. Aquest testament és molt rar, car sembla correspondre al levita Guillem de Mediona, fill de Sesmon d'Oló, gran col·laborador del bisbe Oliba en la repoblació de la Segarra i l'Anonia, però aquest morí el 1033 (ABADAL, R. d': *Dels visigots als catalans*, II, p. 242). Ara però, no entrem en aquest problema.